

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
Școala doctorală de Teologie Ortodoxă „Isidor Todoran”

**GIACOMO DACQUINO -
PRECURSOR AL PSIHANALIZEI
PASTORALE
ÎN PERIMETRUL ITALIAN**

**TEZĂ DE DOCTORAT
– rezumat –**

Coordonator științific:
Arhim. prof. univ. dr. TEOFIL TIA

Doctorand:
Pr. TRANDAFIR VIOREL VID

Cluj-Napoca
2021

CUPRINSUL:

INTRODUCERE.....	6
1. Motivația alegerii temei de cercetare.....	6
2. Importanța și actualitatea temei.....	8
3. Logica temei de cercetare în iconomia disciplinei Teologie Pastorală.....	10
4. Obiectivele științifice asumate în cadrul cercetării.....	12
5. Stadiul actual al cercetării.....	13
6. Metodologia cercetării.....	15
7. Miza cercetării operei lui Giacomo Dacquino și a impactului acesteia asupra activității pastorale.....	17
1. GIACOMO DACQUINO, PSIHIATRU ȘI PSIHANALIST CREȘTIN.....	18
1.1 <i>Giacomo Dacquino, repere biografice</i>	18
1.1.1. Interviu realizat de pr. Trandafir Vid cu prof. Giacomo Dacquino.....	22
1.2. <i>Prezentare generală a operi lui Giacomo Dacquino</i>	31
1.2.1. <i>Diario di un omosessuale (Jurnalul unui homosexual)</i>	34
1.2.2. <i>Educazione psicoaffettiva (Educație psihoafectivă)</i>	37
1.2.3. <i>Cartella F46 - Diario di una Nevrozi (Jurnalul unei nevroze)</i>	39
1.2.4. <i>Religiosità e psicoanalisi. Introduzione alla psicologia e alla psicopatologia religiosa (Religiozitate și psihanaliză. Introducere în psihologia și psihopatologia religioasă)</i>	40
1.2.5. <i>Vivere il piacere (Trăirea plăcerii)</i>	42
1.2.6. <i>Psicologia di don Bosco (Psihologia lui don Bosco)</i>	44
1.2.7. <i>Psicologia dell'automobilista (Psihologia automobilistului)</i>	45
1.2.8. <i>Libertà di invecchiare (Libertatea de a îmbătrâni)</i>	46
1.2.9. <i>Che cos'è l'amore. L'affetto e la sessualità nel rapporto di coppia (Ce este iubirea. Afectul și sexualitatea în relația de cuplu)</i>	48
1.2.10. <i>Paura d'amare. Come evitare e superare i fallimenti affettivi (Teama de a iubi. Cum se evită și se depășesc falimentele afective)</i>	50
1.2.11. <i>Legami d'amore. Come uscire dall'isolamento affettivo (Legături de iubire. Cum se iese din izolarea afectivă)</i>	52
1.2.12. <i>Se questo è amore. Conoscersi meglio per imparare a farsi amare (Dacă aceasta e iubire. Să te cunoști mai bine pentru a învăța cum să te faci iubit)</i>	54
1.2.13. <i>Crede e amare (A crede și a iubi)</i>	55
1.2.14. <i>Bisogno d'amore. Superare l'immaturità psicoaffettiva (Nevoia de iubire. Depășirea imaturității psihoafective)</i>	58
1.2.15. <i>Seduzione, l'arte di farsi amare (Seduția, arta de a te face iubit)</i>	60
1.2.16. <i>Relazioni difficili. Trovare la via della serenità nell'amore, nella sessualità, in famiglia, sul lavoro (Relații dificile. Găsirea căii seninătății în iubire, în sexualitate, în familie, la muncă)</i>	62

1.2.17.	Soldi, sesso e sentimenti. Perché l'amore e la felicità non si comprano (<i>Bani, sex și sentimente. De ca iubirea și fericirea nu se cumpără</i>).....	64
1.2.18.	Dove incontri l'anima. Psicologia, spiritualità e vita quotidiana (<i>Unde întâlnești inima. Psihologia, spiritualitatea și viața cotidiană</i>)	67
1.2.19.	Împara a dire ti amo -prima che sia troppo tardi- (<i>Învățã să spui te iubesc - înainte de a fi prea târziu-</i>).....	70
1.2.20.	Guarire l'ore. Strategie di speranza per la famiglia di oggi (<i>Vindecarea iu-birii. Strategii de speranță pentru familia de azi</i>)	72
1.2.21.	Psicologia di Papa Francesco (<i>Psihologia Papei Francisc</i>).....	75
2.	FENOMENUL RELIGIOS ÎN GÂNDIREA LUI GIACOMO DACQUINO	76
2.1.	<i>Interpretări psihologice și psihanalitice ale fenomenului religios în secolele XIX și XX</i>	78
2.2.	<i>Poziționarea lui Giacomo Dacchino față de interpretările psihologice și psihanalitice ale fenomenului religios din secolele XIX și XX</i>	85
2.3.	<i>Religia și religiozitatea în concepția psihanalitică dacquiniană</i>	91
2.3.1.	Originea, structurarea și evoluția religiozității	93
2.3.2.	Imaturitatea și maturitatea religioasă	105
2.3.3.	Imaturitatea și maturitatea spirituală	117
2.4.	<i>Morala și conștiința în psihanaliza lui Giacomo Dacchino</i>	122
2.4.1.	Imaturitatea și maturitatea morală	123
2.4.2.	Conștiința patologică	126
2.4.3.	Psihanaliza dacquiniană și Teologia Morală	134
3.	PATOLOGIE ȘI TAUMATURGIE SPIRITUALĂ ÎN PRACTICA PSIHANALITICĂ A LUI GIACOMO DACQUINO	139
3.1.	<i>Patologii religioase ale relației cu Dumnezeu</i>	141
3.1.1.	Nevroze religioase	141
3.1.1.1.	<i>Religiozitatea narcisistă</i>	142
3.1.1.2.	<i>Religiozitatea dependentă</i>	142
3.1.1.3.	<i>Religiozitatea gratifiantă</i>	144
3.1.1.4.	<i>Religiozitatea substitutivă</i>	145
3.1.1.5.	<i>Religiozitatea de frică</i>	145
3.1.1.6.	<i>Religiozitatea masochistă</i>	146
3.1.1.7.	<i>Religiozitatea hipomaniacă</i>	147
3.1.1.8.	<i>Religiozitatea obsesivă</i>	149
3.1.1.9.	<i>Ateismul nevrotic</i>	152
3.1.1.10.	<i>Convertirea religioasă nevrotică</i>	155
3.1.2.	Psihozele și manifestările lor în sfera religiozității	157
3.1.2.1.	<i>Schizofrenia</i>	157
3.1.2.2.	<i>Psihoza maniaco-depresivă</i>	158

3.2.	<i>Plăcere și poftă. Raportul dintre patimă și virtute</i>	159
3.2.1.	Patologii religioase ale relației cu sinele	165
3.2.1.1.	<i>Homosexualitatea</i>	166
3.2.1.2.	<i>Autoerotismul</i>	170
3.2.1.3.	<i>Itersexualitatea, transsexualitatea, identitatea de gen</i>	171
3.2.1.4.	<i>Prostituția</i>	177
3.2.1.5.	<i>Narcisismul</i>	178
3.2.1.6.	<i>Jocul de noroc</i>	180
3.2.1.7.	<i>Lăcomia și materialismul secularizat</i>	181
3.2.2.	Patologii religioase ale relației cu aproapele, intrafamiliale și intracomunitare	183
3.2.2.1.	<i>Infidelitatea matrimonială</i>	185
3.2.2.2.	<i>Gelozia</i>	188
3.2.2.3.	<i>Concubinajul</i>	189
3.2.2.4.	<i>Divorțul</i>	193
3.2.2.5.	<i>Norme de bioetică. Inseminarea artificială, contracepția și avortul</i>	196
4.	TEHNICI DE TĂMĂDUIRE ÎN CADRUL PATOLOGILOR RELIGIOZITĂȚII	201
4.1.	<i>Taumaturgia spirituală prin educare</i>	201
4.1.1.	Educarea psihoafectivității	202
4.1.2.	Educarea psihosexualității	204
4.2.	<i>Taumaturgia spirituală prin practicarea virtuții</i>	215
4.2.1.	Acceptarea durerii	215
4.2.2.	Acceptarea singurătății	219
4.2.3.	Iubirea taumaturgică	222
4.2.4.	Iertarea și funcția sa taumaturgică	228
4.2.5.	Rugăciunea ca medicină	233
4.2.6.	Castitatea și sănătatea psihicului	235
4.2.7.	Libertatea ca factor al taumaturgiei spirituale	236
4.2.8.	Credința și dubiul	238
4.2.9.	Oblativitatea curativă	245
4.2.10.	Sinceritatea	247
4.2.11.	Fericirea ca serenitate	248
4.2.12.	Speranța	251
5.	METODOLOGIE PENTRU REALIZAREA ÎNTĂLNIRII ÎN DINTRE TEOLOGIE ȘI PSIHANALIZĂ	252
5.1.	<i>Identificarea corectă a simptomelor psihonevrotice și a fenomenelor mistice</i>	252

5.1.1.	Vizionarismul și premoniția patologică.....	253
5.1.2.	Minuni și false minuni.....	254
5.1.3.	Vrăjitoria.....	255
5.1.4.	Demonopatia.....	257
5.1.5.	Tanatofobia și ipohondria.....	259
5.2.	<i>Terapia psihanalitică a psihopatologiilor religioase</i>	260
5.3.	<i>Raportul dintre Teologia Pastorală și Psihanaliză în opera lui Giacomo Dacquino</i>	265
5.3.1.	Psihanaliză și pastorație.....	267
5.3.2.	Psihanaliză și spovedanie.....	284
	CONCLUZII	293
	ANEXE	301
	Anexa 1. Coperte ale lucrărilor dacquiniene în diferite ediții.....	301
	Anexa 2. Autografe ale lui Giacomo Dacquino pe diferite lucrări.....	309
	Anexa 3. Fotografii ale prezențelor televizate ale lui Giacomo Dacquino, în conferințe și emisiuni la posturi diverse de televiziune.....	310
	Anexa 4. Fotografii diverse din activitatea lui Giacomo Dacquino.....	313
	Anexa 5. Xerocopie articol publicat în revista <i>Idee e Imagini</i>	315
	BIBLIOGRAFIE	316

GIACOMO DACQUINO - PRECURSOR AL PSIHANALIZEI PASTORALE ÎN PERIMETRUL ITALIAN

Cuvinte cheie: *teologie pastorală, psihoterapie, psihanaliză, pastorație, Giacomo Dacquino, religiozitate, spiritualitate, conștient, subconștient, inconștient, maturitate, psihanaliză pastorală, simptom.*

REZUMAT

Lucrarea este structurată în **cinci capitole**, precedate de o **Introducere** și încheiate cu un **capitol concluziv**. **Sursele biografice** sunt indicate înaintea **anexelor** cu care se încheie lucrarea.

INTRODUCERE

Motivația alegerii temei de cercetare

Studierea operei și activității psihanalistului creștin¹ Giacomo Dacquino ca reprezentat de marcă al psihanalizei pastorale în perimetru italian, s-a impus ca necesară în contextul implicării unui număr tot mai mare de teologi ortodocși în studierea acestei ramuri a psihanalizei, experiența clinică și didactică a psihanalistului torinez reprezentând cu siguranță o sursă importantă de informație.

Importanța și actualitatea temei

Importanța și actualitatea temei rezidă din contextul sociocultural contemporan, supus unei secularizări accentuate pe de o parte, și dezorientării spirituale, pe de alta. Acest cadru este completat de o căutare aproape instinctivă a echilibrului, iar Biserica trebuie să își urmeze misiunea de doctor de suflete. În situația în care psihologia, ca știință modernă, relativ nouă,² se implică deopotrivă în nobilul deziderat al taumaturgiei spirituale, cu notabile rezultate analitice, Teologia Pastorală îndeosebi nu își poate permite să stea distantă față de acestea. Așadar, se conturează în spațiul didactic o ramură tangentă

¹ Prin sintagma „psihanalist creștin” atribuită lui Giacomo Dacquino, nu trebuie să se înțeleagă faptul că activitatea sa psihoterapeutică și mai ales cercetările sale psihanalitice sunt aprioric poziționate în sfera psihanalizei creștine, pentru că ar fi neconform realității. Sfera sa de analiză este mult mai vastă, iar preocupările sale nu au conotații pastorale, ca în cazul psihanalizei ortodoxe. Atributul „psihanalist creștin” definește aici statutul lui Giacomo Dacquino de persoană credincioasă, fapt care se va arăta pe parcursul lucrării că rezultă din scrierile sale, chiar dacă este discret în afirmații directe.

² Data nașterii psihologiei ca știință este considerată a fi anul 1879, prin înființarea la Leipzig de către Wilhelm Wundt a Laboratorului de Psihologie Experimentală.

ambelor sfere de preocupare, teologică și psihologică, denumită *psihanaliză pastorală*. Giacomo Dacquino este în mod deosebit interesat de aprofundarea acestei noi preocupări, iar prin studiile sale, reușește crearea unui adevărat pod între teologie și psihologie.³ Opera sa pune la dispoziția persoanei implicate în pastorație, informații tematice de o importanță deosebită.

Logica temei de cercetare în iconomia disciplinei Teologie Pastorală

Studiile psihanalitice ale lui Giacomo Dacquino *confirmă religiozitatea ca element component al psihicului uman*, și justifică preocupările pastorale manifestate în dezvoltarea și susținerea fenomenului religiozității în societate.

Pe de altă parte, *justifică preocupările pastorale referitoare la anumite disfuncții duhovnicești*, identificate ca probleme psihologice și de către psihanaliză.

În altă ordine de idei, dezvoltarea temei propuse în lucrarea de față aduce în discuție subiecte de interes pastoral cu profunde *influențe asupra duhovniciei în general, dar mai ales asupra meșteșugului duhovnicesc al spovedirii*.

În sfârșit, psihanaliza dacquiniană confirmă *caracterul taumurgic al virtuților*, valorizând atitudini îndepărtate sau chiar stigmatizate de către societatea contemporană, precum acceptarea durerii și a singurătății, iubirea, iertarea, castitatea, credința, rugăciunea, oblativitatea, speranța și altele.

Obiectivele științifice asumate în cadrul cercetării

Obiectivul general al prezentei cercetări este *studierea operei lui Giacomo Dacquino, ca cercetător în spațiul științific psihanalitic și psihoterapeutic, ca furnizor de strategii pastorale eficiente armonizate descoperirilor psihanalizei contemporane și ca artisan al deschiderii acesteia către religie și religiozitate*.

Obiectivele specifice sunt următoarele: *cunoașterea operei și activității științifice a lui Giacomo Dacquino, identificarea în opera dacquiniană a elementelor de susținere psihanalitică a valorilor religioase, promovarea raportului religiozitate-psihanaliză, precum și sintetizarea unor principii și strategii pastorale, inspirate din rezultatele terapeutice ale lui Giacomo Dacquino*.

³ Silvano Arieti, mentorul lui Giacomo Dacquino care l-a îndrumat spre aprofundarea psihanalizei, remarcă pertinent faptul că, prin *Religiosità e psicoanalisi* „Dacquino reușește să construiască un pod între psihanaliză și teologie. Psihanalistul este acum în măsură să traverseze acest pod într-o direcție, și teologul în alta. Cititorul care nu e nici psihanalist nici teolog, va traversa acum acest pod cu ușurință, și în mod repetat, și va reuși să exploreze orizonturi interioare din ce în ce mai ample” cf. Giacomo DACQUINO, *Religiosità e psicoanalisi. Introduzione alla psicologia e alla psicopatologia religiosa*, Editura SEI, Torino, 1980, p. 9.

Stadiul actual al cercetării

Raportul dintre Psihanaliză și Teologie, în special Teologie Pastorală, a fost analizat de mulți teologi ortodocși ai ultimelor decenii. Între aceștia se numără Simeon Kraiopulos, Hierotheos Vlachos, Filothei Faros, Jean Claude Larchet, Iuri Zenco, Dmitri Avdeev, Konstantin Zorin și mulți alții, poziționați la congruența teologiei cu psihanaliza prin ceea ce generic este numit psihoterapie ortodoxă.⁴

În sfera teologiei ortodoxe românești, părintele Prof. Univ. Dr. Arhimandrit Teofil Tia, titularul Catedrei de Teologie Pastorală de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, a realizat o serie întreagă de studii interdisciplinare pe relația Teologie - Psihologie - Psihanaliză, cu rezultate notabile concretizate în zeci de volume și articole tematice.

Personalitatea și opera lui Giacomo Dacquino, nu au mai reprezentat însă până acum, obiectul unei cercetări științifice.

Metodologia cercetării

În ceea ce privește metodologia de cercetare abordată pe parcursul întocmirii lucrării, aceasta constă în primul rând în *studierea aprofundată a operei lui Giacomo Dacquino*. De asemenea, un rol important l-au avut *interviurile și corespondența cu acesta, consultarea lucrărilor de Psihoterapie Ortodoxă, studiul unei serii de lucrări de istorie a psihanalizei, consultarea lucrărilor de Teologie Pastorală*, care expun principiile pastorale specifice ortodoxiei și modalitățile de implicare a duhovnicului în dezvoltarea aptitudinilor duhovnicești ale credincioșilor, *analiza și interpretarea datelor din izvoarele documentare și bibliografia aferentă temei, precum și realizarea unei conexiuni logice între elementele tematice ale temei de cercetare*.

Miza cercetării operei lui Giacomo Dacquino și a impactului acesteia asupra activității pastorale

Prezenta cercetare are impact asupra Psihoterapiei Ortodoxe pe de o parte, asupra persoanelor implicate în pastorație, pe de alta, și asupra Facultății de Teologie Ortodoxă, atât prin informațiile furnizate cât și prin introducerea lui Giacomo Dacquino în rândul

⁴ Sintagma aparține Mitropolitului Hierotheos Vlachos care înțelege prin aceasta „promovarea artei vindecării sufletului prin mijlocirea învățaturii Sfinților Părinți” cf. Mitropolit Hierotheos VLACHOS, *Psihologia ezistențialistă și psihoterapia ortodoxă*, traducere din limba greacă de Nicușor Deciu, Editura Doxologia, Iași, 2011, p.9

autorilor de studii de psihanaliză pastorală accesibili cititorilor de limbă română din sfera psihoterapiei ortodoxe.

CAPITOLUL I. GIACOMO DACQUINO, PSIHIATRU ȘI PSIHANALIST CREȘTIN

Primul capitol al lucrării conține două părți, una cu referiri biografice și una care detaliază opera psihanalitică a lui Giacomo Dacquino, expusă în douăzecișunu de volume psihanalitice și sute de articole tematice. Pentru prezentarea biografiei m-am folosit de trei surse principale: referirile din mediul on-line, interviurile pe care mi le-a oferit profesorul Dacquino și corespondența cu acesta. Sunt detaliate astfel aspectele mai importante ale vieții și activității sale didactice, de la nașterea în Bistagno -provincia Alessandria- la data de 11 iunie 1930, până la trecerea la Domnul în data de 31 ianuarie 2021. Momentele cele mai importante ale vieții sale sunt legate de studiile de Medicină și Chirurgie la Universitate din Torino, colaborarea cu Silvano Arieti ⁵ la clinica acestuia din New York și activitatea didactică, la catedre importante precum cea de *Psihologia Religiozității* de la Facultatea Teologică din Torino, *Antropologie Afectivo Sexuală* la Universitatea Pontificală Saleziană și cea de *Psihosexologie* la Facultatea de Medicină și Chirurgie a Universității din Pavia. Un loc aparte în cadrul acestui element structural al lucrării îl ocupă interviul pe care mi l-a acordat Profesorul Dacquino în cabinetul său din Torino, la data de 15.11.2018.

A doua parte a primului capitol cuprinde expunerea operei livrăști a profesorului Dacquino, cu accent pe cele douăzecișunu de volume de psihanaliză. Sunt evidențiate conținutul tematic precum și aspecte deosebite ale colaborării autorului cu diverse edituri italiene și internaționale, în intervalul de timp 1970 - 2017, respectiv prima și ultima apariție editorială semnată Giacomo Dacquino. Astfel, vasta sa operă poate fi împărțită în trei perioade distincte, în funcție de editura la care au apărut scrierile. Cea mai importantă dintre acestea -ținând cont de volumul de carte dacquiniană publicată- este Mondadori, casă editorială milaneză fondată în anul 1907. *Perioada ante Mondadori* este marcată de apariția primelor 8 lucrări dacquiniene. *Perioada Mondadori* este caracterizată de lansarea

⁵ Silvano Arieti a fost un om de știință italian, cu origini evreiești, care a activat cea mai mare parte a vieții în Statele Unite al Americii. Faimos în lumea medicinei pentru descoperirile lui referitoare la schizofrenie, se dovedește profund preocupat de psihiatrie, neurologie, psihologie și psihanaliză. Principalele sale teorii, care îi conturează personalitatea în domeniu, sunt legate de îngrijirea psihodinamică, de tehnica psihoterapeutică ce pornește de la calitatea raportului interpersonal, sau de psihiatria fondată pe centralitatea relației interumane. (Cf. *Silvano Arieti* disponibil online la https://en.wikipedia.org/wiki/Silvano_Arieti, accesat la 17.01.2016).

unor ample lucrări având ca numitor comun, tema iubirii. În sfârșit, *perioada post Mondadori*, de dată recentă, cuprinde doar două lucrări, ultimele din cele douăzecișuina.

Din punct de vedere tematic, opera lui Giacomo Dacquino pilotează în jurul maturizării psihoafective sub toate aspectele acesteia. Trec prin analiza sa, problematici ample precum religiozitatea, spiritualitatea, sexologia, secularismul cu caracteristicile sale, familia, îmbătrânirea, educația și multe, multe altele. Structural, volumele sale pot fi împărțite în trei categorii. Prima o constituie **volumele teoretice**, care pot fi considerate adevărate manuale de psihanaliză, și cuprinde următoarele titluri: *Educazione psicoaffettiva (Educație psihoafectivă)*, *Religiosità e psicoanalisi (Religiozitate și psihanaliză)*, *Vivere il piacere (Trăirea plăcerii)*, *Psicologia dell'automobilista (Psihologia automobilistului)*, *Libertà di invecchiare (Libertatea de a îmbătrâni)* și *Guarire l'amore (Vindecarea iubirii)*. O a doua categorie în operele Dacquiniene este reprezentată de **volumele psihobiografice**, anume *Diario di un omosessuale (Jurnalul unui homosexual)*, *Cartella F/46. Diario di una nevrosi (cartela F/46. Jurnalul unei nevroze)*, *Psicologia di don Bosco (Psihologia lui Don Bosco)* și *Psicologia di Papa Francesco (Psihologia Papei Francesco)*.

O constantă a operei lui Daquino este grija sa de a se face înțeles tuturor cititorilor. Intenția sa nu este aceea de a crea o operă profund științifică, destinată profesioniștilor din sfera psihanalizei, ci de a contribui la maturizarea psihoafectivă a cititorului, din orice sferă a societății ar face parte. „Am scris nu ca un clinic pentru alți clinici, ci ca o ființă umană pentru alte ființe umane”.⁶

CAPITOLUL II. FENOMENUL RELIGIOS ÎN GÂNDIREA LUI GIACOMO DACQUINO.

Al doilea capitol al lucrării este structurat în patru subcapitole. Pe parcursul acestora se face o scurtă sinteză a raportării psihologiei față de fenomenul religios în secolele XIX și XX, prin reprezentanți de seamă precum William James, Gordon Allport, Gustav Jung, Sigmund Freud, Fromm – Reichmann Frieda, Viktor Frankl, Arthur Jores, Eugène Minkowsky, Medard Boss, Ludwig Binswanger, Pierre Bovet, Antoine Vergote și alții, pentru ca apoi să se expună opinia critică a lui Dacquino față de aceste raportări. Prin propria teoretizare a fenomenului religios, Dacquino se situează în rândul nativiștilor, delimitându-se astfel de teoriile freudiene referitoare la religie. Având în vedere faptul că în mediul psihanalitic germeii teoretizării fenomenului religios se situează în studiile lui

⁶Giacomo DACQUINO, *Libertà di invecchiare*, Editura SEI, Torino, 1992, p. 1.

Freud și Jung, Giacomo Dacquino își poziționează explicit propriile idei pe această temă în mod preponderent comparativ cu aceștia. Astfel, el propune competent și argumentat, un nou tip de abordare a tematicii, nu fără a identifica erorile comise de cercetătorii ce i-au premers. În acest sens își avizează cititorii asupra faptului că religia nu trebuie confundată cu religiozitatea, pentru că uneori concordă între ele, alteori nu. El constată că omul trăiește încontinuu în tensiunea dintre conștient și inconștient, plăcere și datorie, libertate și responsabilitate și că în mod deosebit în societatea contemporană multietnică se simte o confuzie între ateism și laicitate respectiv între religiozitate și religie.⁷ *Religiozitatea* - afirmă el - este un fenomen intrinsec ființei umane, care poate diferi de la o persoană la alta, în funcție de maturitate psihoafectivă a acesteia, de crezul pe care îl are sau nu și de experiența sa religioasă. *Religia* în schimb este considerată a fi un fenomen extrinsec personalității, extrapsihic, generat de factori externi, și corespunde unei instituții comunitare sociale caracterizată de un crez specific unitar într-o valoare absolută. Dacă religiozitatea este atașată inconștientului, religia face parte din conștient, și se concretizează prin adeziunea voluntară la o credință anume, la o practică rituală corespunzătoare acesteia, și prin recunoașterea unei ierarhii coordonatoare.

Un subiect de maximă importanță pentru înțelegerea poziționării lui Dacquino față de fenomenul religios, este originea, structurarea și evoluția religiozității în cadrul procesului acesteia de maturizare. Astfel, conform lui Dacquino, *originea religiozității* se identifică într-o *disponibilitate religioasă de origine subconștientă*, pe care copilul o posedă încă de la naștere. Religiozitatea se *structurează* apoi pe parcursul etapelor evolutive, influențată de o multitudine de factori intrapsihici și extrapsihici. În funcție de impactul acestora, religiozitatea poate fi *imatură*, caracterizată prin autoritarism, egocentrism, imitativitate, antropomorfism, emotivitate, magism, animism, ritualism, verbalism, utilitarism, oportunism și superstițiozitate, sau *matură*, atunci când se bazează pe o condiție psihologică matură și nu se referă la a crede sau a nu crede, ci la cum se crede și cum nu se crede.

În paralel cu analiza maturității religioase, Dacquino face referiri la maturitatea spirituală, și distinge între religiozitate și spiritualitate, întrucât prima se referă la relația cu lumea divină în timp ce a doua definește spiritul ca principiu imaterial, distinct de materie.

⁷IDEM, *Credere e amare*, Editura Mondadori, Milano, 2000, p. 8.

CAPITOLUL III. PATOLOGIE ȘI TAUMATURGIE SPIRITUALĂ ÎN PRACTICA PSIHANALITICĂ A LUI GIACOMO DACQUINO.

O concentrare deosebită a studiilor psihanalitice ale lui Giacomo Dacquino este direcționată asupra psihopatologiilor religioase. În general, acestea pot fi împărțite în funcție de obiect în trei categorii: patologii religioase ale relației cu Dumnezeu, cu sinele⁸ și cu aproapele.

În prima categorie, Dacquino analizează o serie de nevroze religioase pe care le atribuie complexului lui Oedip⁹, și le definește în funcție de conținut: *religiozitatea narcisistă, religiozitatea dependentă, religiozitatea gratifiantă, religiozitatea substitutivă, religiozitatea de frică, religiozitatea masochistă, religiozitatea hipomaniacă, religiozitatea obsesivă, ateismul nevrotic și convertirea religioasă nevrotică.*

Important de subliniat este faptul că prin sintagma *nevroză religioasă* Dacquino nu intenționează nici pe departe să afirme că religiozitatea în sine ar fi patologică, delimitându-se categoric de teoriile freudiene referitoare la religie. Subliniază în acest sens faptul că „aspectul religios nu este cauza ci doar consecința bolii psihice și legătura dintre religie și psihopatie este doar accidentală. E necesar să se precizeze că în ciuda faptului că psihonevroticul prezintă aproape întotdeauna o religiozitate immatură, se poate găsi totuși în el, o credință autentică”¹⁰. În mod direct, referindu-se la terminologie, Dacquino consideră că ar fi oportună înlocuirea sintagmei *nevroză religioasă* cu expresia *dimensiune religioasă a psihonevrozelor* „fie pentru că orice psihopatie privește și religiozitatea, fie pentru a evita orice echivoc de atribuire a unui caracter patologic, experienței religioase în sine”¹¹.

Patologiile religioase ale relației cu sinele sunt incluse de Dacquino în sfera plăcerilor patologice. *Homosexualitatea, autoerotismul, intersexualitatea, transexualitatea, identitatea de gen, prostituția, narcisismul, jocul de noroc și materialismul secularizat,* sunt analizate pe rând de profesorul torinez, în baza experienței terapeutice, pe parcursul unui întreg șir de volume tematice în care exemplifică prin cazuri clinice, patologiile religioase ale relației cu sinele.

⁸ A se înțelege «sinele» în acest context ca pronume reflexiv, nu ca instanță psihică.

⁹ *Complexul lui Oedip* este tema specifică psihanaliticii freudiene, prin care e definit raportul pe care orice copil în perioada de vârstă cuprinsă între 3 și 6 ani, îl trăiește cu părinții. Este vorba despre un atașament puternic afectivo-sexual față de părintele de sex opus, însoțit de un sentiment de rivalitate și chiar ură, amestecat cu frică, față de părintele de același sex. https://ro.wikipedia.org/wiki/Complexul_Oedip

¹⁰ Giacomo DACQUINO, *Religiosità e psicoanalisi. Introduzione alla psicologia e alla psicopatologia religiosa*, Editura SEI, Torino, 1980, p. 145).

¹¹ *Ibidem*, p. 148.

Având în vedere faptul că principala preocupare psihanalitică a lui Giacomo Dacquino este legată de afectivitatea umană, de relațiile construite în baza acesteia și de buna funcționare a ei, majoritatea problemelor legate de comunicare, rezultate din terapia sa, sunt legate de manifestările mature sau imature ale iubirii. Sunt incluse astfel în rândul problematicilor analizate, aspecte diverse ale manifestărilor afective din societatea contemporană. Cele mai importante dintre acestea sunt legate de funcționarea relațiilor intrafamiliale, precum *oficializarea căsniciei, concubinajul, conviețuirea sau divorțul*, și de validitatea unor alegeri sociale inovatoare prezente în sfera a ceea ce este numit bioetică, precum *inseminarea artificială, contracepția și avortul*. Toate acestea sunt expuse în ultima parte a capitolului trei din prezenta teză.

CAPITOLUL IV. TEHICI DE TĂMĂDUIRE ÎN CADRUL PATOLOGILOR RELIGIOZITĂȚII.

Capitolul IV cuprinde propunerile terapeutice dacquiniene pentru rezolvarea problemelor psihologice cu manifestări în sfera religiozității. În general, liniile indicate de Dacquino sunt două: tămăduirea prin educare și tămăduirea prin practicarea virtuții.

Tămăduirea prin educare are la rândul ei două direcții de urmat: educarea psihoafectivității și educarea psihosexualității, ambele realizându-se în mediu familial și social. Dacquino analizează deopotrivă educația familială și cea socială, identificând o serie de aspecte pozitive și negative ale acestora. Dacă în ambele cazuri, fundamentul educației trebuie să fie iubirea, Dacquino atenționează asupra faptului că adevărata educație în iubire este educația în libertate psihologică, iar aceasta corespunde lipsei de constrângeri nevrotice interne.¹² De aceea în orice comunitate cu caracter educativ, familie, școală sau Biserică, raportul nu trebuie să fie marcat de oficialism și autoritarism exagerat, pentru că abuzul de putere distruge relațiile afective și dă naștere unor reacții agresive.

Dacquino manifestă preocupări accentuate în domeniul educației psihosexualității, analizând în spații largi toate funcțiile sexualității umane: *edonistă, procreativă, identificativă și relațională*. Pentru buna integrare a acestor funcții însă, Dacquino opiniază că este nevoie de o educare a sexualității, de care sunt responsabili la fel ca în cazul celei psihoafective, atât familia cât și societatea, prin instituțiile ei cu rol educativ, precum școala sau Biserica, subliniind în repetate rânduri că *în cadrul acestui tip de educație*

¹²Giacomo DACQUINO, *Psicologia di don Bosco*, Editura SEI, Torino, 1988, p. 148.

trebuie distins între sexualitate și genitalitate pentru că „o sexualitate bună se trăiește cu mintea, cu trupul și cu inima. Nu este echivalentă doar poftei satisfăcute, pentru că este diferență între iubire și sex, între sexualitate și genitalitate. *Iubirea* e o artă, pentru că este fiica inconștientului, e o stare psihologică privată, necomunitară. *Sexualitatea* e umanitate, adică unirea dintre două persoane cu problemele lor biologice și psihice; *genitalitatea* este un fapt organic, instinctiv și deci poate fi și comunitar. Sexualitatea fără afectivitate este deci genitalitate”.¹³

A doua linie indicată de Dacquino pentru realizare maturității psihoafective și religioase, este trăirea în virtute manifestată în diverse forme ca *acceptarea durerii și a singurătății, iubirea, iertarea, rugăciunea, castitatea, libertatea, credința, oblativitatea, sinceritatea, serenitatea și speranța.*

CAPITOLUL V. METODOLOGIE PENTRU REALIZARE ÎNTÂLNIRII DINTRE TEOLOGIE ȘI PSIHANALIZĂ.

Prima parte a capitolului expune rezultatele cercetărilor dacquiniene referitoare la raportul dintre psihonevroze și fenomenele mistice, respectiv identificarea corectă a acestora. În opinia lui Dacquino „este necesar să se distingă între simptomele cu fundal religios ale psihonevroticilor, și manifestările autentice din care s-au născut marii mistici ai tradiției creștine. În literatura aghiografică găsim exemple de telepatie, levitare, bilocație, stigmat, xenoglosie, luminozitate, emanații mirositoare, nesticăciunea corpului după moarte. În unele cazuri, aceste fenomene pot fi explicate științific, dar în multe altele nu există încă nici o explicație dincolo de o intervenție superioară. Trebuie așadar să concluzionăm că este vorba despre fenomene care transcend legile naturale, și că pe cât sunt de inexplicabile, pe atât de imposibil sunt de negat”.¹⁴ În felul acesta sunt analizate fenomene precum *vizionarismul și premoniția, minunile reale și false, vrăjitoria, și demoniopatia*, dar și trăiri patologizate precum *tanatofobia și ipohondria*.

A doua parte a capitolului oferă soluții psihanalitice pentru rezolvarea problemelor religioase cu conotații patologice. Operând terapeutic în sfera nevrozelor și psihozelor religioase, Dacquino împărtășește cititorului prin operele sale, vasta sa experiență în psihoterapia psihopatologiei religioase. Modelul de operare la care apelează este susținut de teoria freudiană referitoare la dinamica intrapsihice. Spre deosebire de acesta însă, în

¹³IDEM, *Che cos'è l'amore. L'affetto e la sessualità nel rapporto di coppia*, Editura Mondadori, Milano, 1994, p. 224

¹⁴*Ibidem.*

cea ce privește psihonevrozele, Dacquino susține că nu viața religioasă este cea care cauzează psihonevrozele ci psihonevroticul este cel care furnizează psihopatologiei sale un important conținut religios, canalizând propriile sale disfuncții psihice spre religie, care devine astfel o expresie estrinsecă a patologiilor sale. În felul acesta, religiozitatea psihonevroticului va fi mereu imatură, pentru că imaturitatea sa psihologică îl împiedică să dobândească o religiozitate matură.

În ultimul subcapitol al lucrării este reliefat raportul dintre Teologia Pastorală și Psihanaliză în opera lui Giacomo Dacquino. Ideea de bază de la care pornesc teoriile acestuia referitoare la binomul teologie - psihologie este aceea că științele psihologice reușesc doar să cunoască originile mentale ale nevoilor religioase și spirituale, limitându-se la perceperea realității pământești. Însă motivațiile ultrapământești precum Dumnezeu sau credința, nu se pot explica. Știința nu va putea niciodată să demonstreze existența lui Dumnezeu, dar nici să îi confirme inexistența, pentru simplul fapt că divinitatea este transcendentă iar știința imanentă.¹⁵

Relația Teologiei Pastorale cu Psihanaliza Clasică este expusă de Dacquino pe două paliere: psihanaliză - pastorație și psihanaliză - spovedanie, ambele sintetizate în această parte a lucrării. Referitor la relația psihanaliză - pastorație, esența teoriilor dacquiniene este conturată de raționamentul că în pastorație trebuie să se țină cont de dinamica subconștientului uman pentru a se înțelege atitudinile diverse ale persoanei. Pentru aceasta este necesar ca persoana implicată în pastorație să fie la rândul ei matură psihologic pentru că în caz contrar, chiar inconștient și involuntar, va avea un comportament pastoral conflictual care în loc să ofere ajutor credinciosului, îi va crea confuzie și îi va agrava situația.

Teoriile dacquiniene referitoare la relația psihanaliză - spovedanie la rândul ei, sunt expuse în ultima parte a lucrării. Trebuie menționat faptul că Dacquino, ca unul care provine din mediul catolic puternic marcat de activități catehetice și sociale susținute prin voluntariat, distinge clar între pastorație și duhovnicie. Pastorația poate fi susținută de orice persoană implicată în procesul de catehizare sau asistență socială în mediu bisericesc, în vreme ce duhovnicia este stric legată de spovedanie. Referitor la aceasta, în baza dialogului psihoterapie - spovedanie, Dacquino dezvoltă ideea că psihanalistul și preotul spoveditor au roluri diferite în relația cu interlocutorul lor. Primul este specializat în dinamica subconștientului, având o funcție terapeutică, în timp ce al doilea intermediază în mod tainic între om și Dumnezeu. Primul are rolul de a colabora cu pacientul în vederea

¹⁵*Ibidem*, p. 98.

vindecării sale psihice, al doilea are menirea de călăuză spirituală pentru creștinul care își spovedește păcatele. Psihanalistul se ocupă de *stările inconștiente de vină*, stări patologice ale căror origine pacientul nu le poate identifica, în timp ce preotul spoveditor se ocupă de *sentimentul conștient de vină*, ale cărui origini sunt identificate de către penitent. Această diferență de roluri, de linii operative și chiar de obiect, este fundamentală pentru a nu confunda psihanaliza cu spovedania sacramentală. „Cine a scris că *spoveditorul este psihanalistul lui Dumnezeu* sau că *spovedania este psihanaliza săracilor în timp ce psihanaliza este spovedania bogaților*, a făcut afirmații eronate, pentru că analiza psihanalitică nu este de fapt o *versiune laică* a spovedaniei, și cu atât mai puțin este spovedania o ședință terapeutică *mai spirituală*”.¹⁶ Ideea principală care reiese din studiul dacquinian asupra raportului teologie-psihanaliză, respectiv spoveditor – psihanalist, este aceea că trebuie făcută foarte clar distincția dintre simptom și păcat, dintre pacient și penitent, dintre păcătos și psihonevrotic, pentru a putea evita în felul acesta confundarea crizelor psihonevrotice, cu cele spirituale. Tocmai pentru succesul acestui demers, opiniază Dacquino, și pentru a nu fi confundate între ele pastorația și relația psihoterapeutică, sunt posibile, ba chiar trebuincioase, o *psihologie religioasă* pentru studiul relației omului cu sacralul, adică a atitudinii omului față de Dumnezeu, și o *psihologie pastorală* pentru înfruntarea problemelor psihologice cu care se confruntă cel care desfășoară o activitate pastorală.

CONCLUZII

Cercetarea personalității lui Giacomo Dacquino, a operei și a activității sale în domeniul psihanalizei și al psihoterapiei, generează o serie întreagă de concluzii al căror conținut prezintă un interes major pentru Teologia Pastorală.

În primul rând, Dacquino realizează o conciliere necesară între Psihanaliză și Teologie, prin studiul detaliat al religiei și religiozității, pe care le valorizează din perspectivă psihologică.

Un alt beneficiu pastoral rezultat din cercetarea operei lui Dacquino este faptul că aceasta susține și demonstrează aspectul pozitiv al virtuții, prin influențele terapeutice asupra psihicului uman.

În contextul socio-cultural contemporan, eforturile pastorale ale clericilor și cateheticilor sunt în mod constant obturate de liberalismul educațional, în mod deosebit în ceea ce privește sexualitatea. Psihanaliza lui Giacomo Dacquino oferă în acest sens o

¹⁶*Ibidem*, p. 290.

serie întreagă de informații care pot constitui argumente solide în lupta pastorală cu acest liberalism educațional. Dacquino susține educația psihosexuală dar în anumite condiții legate de maturitatea psihoafectivă a educatorului și de natura informațiilor aduse, care trebuie să fie legate de sexualitate, nu de sex și genitalitate.¹⁷

În scrierile lui Giacomo Dacquino se pot identifica două sfere cu informații de interes pastoral, care dau valoare deosebită operei sale, din perspectiva aplicabilității pastorale a acesteia. *Pe de o parte*, sunt acele constatări psihanalitice exprimate dincolo de intenția stabilirii unui raport interdisciplinar, psihanaliză - teologie, dar care pot fi folosite în pastorație pentru că argumentează cu informații psihanalitice unele teorii pastorale. *Pe de altă parte*, sunt informațiile aduse în mod direct de preocupările dacquiniane pe tema relației dintre Psihanaliză și Teologie în zona interferenței dintre acestea. Dacquino se arată foarte preocupat de relația Psihanaliză - Teologie, nu doar din perspectiva propriei sale credințe, sau dintr-o pasiune generată de aceasta în mod subiectiv¹⁸. Abordarea sa interdisciplinară este obiectivă, și se bazează pe convigerea -născută din experiența de psihoterapeut și psihanalist- că religiozitatea este o parte componentă a psihicului uman, prezentă atât în persoanele credincioase cât și în cele necredincioase¹⁹, care influențează maturitatea psihoafectivă.

În același spirit al preocupării interdisciplinare directe, Dacquino intervine concret asupra relației dintre psihanaliză și duhovnicie, respectiv psihanaliză și spovedanie²⁰. Concluzia practică a studiilor sale, utilă și aplicabilă în pastorație, este aceea că nici duhovnicia în general, nici spovedania în particular, nu trebuiesc îmbrăcate în haina terapeutică a psihanalizei, pentru a nu se crea confuzii.²¹ Deși între ele există afinități,

¹⁷Întreaga operă a lui Dacquino pivotează în jurul tematicii iubirii. Erosul și Thanatosul ca părți componente ale Sinelui -după paradigma psihanalizei freudiene- (Cf. *Religiosità e psicoanalisi. Introduzione alla psicologia e alla psicopatologia religiosa*, Editura SEI, Torino, 1980, p. 44) sunt subiectele de bază pe care se clădește întreaga cercetare dacquiniană. În sfera Erosului, procesul de sublimare și toate fazele acestuia, de la genitalitate la sexualitate matură, sunt atent analizate pe parcursul întregii sale opere, iar ideea principală este aceea că maturitatea psihologică și serenitatea nu se poate realiza în lipsa unei sexualități mature, manifestate relațional sau cast.

¹⁸Una dintre grijile sale este aceea de a sublinia importanța detașării psihanalistului de crezul specific al persoanei analizate, pentru că nu religia ci religiozitatea trebuie studiată de psihanalist. (Cf. *Religiosità e psicoanalisi. Introduzione alla psicologia e alla psicopatologia religiosa*, Editura SEI, Torino, 1980, p. 270).

¹⁹În *Religiosità e psicoanalisi*, susține în mod constant că teme cu conținut religios sau antireligios se întâlnesc în fiecare persoană analizată. (Cf. *Religiosità e psicoanalisi. Introduzione alla psicologia e alla psicopatologia religiosa*, Editura SEI, Torino, 1980, p. 270).

²⁰Dacquino distinge între cura spirituală și spovedanie. Prin cură spirituală înțelege acea parte a activității pastorale desfășurată în afara Sfintei Taine a Spovedaniei, care are ca obiectiv nu iertarea păcatelor ci călăuzirea credinciosului pe drumul corect al credinței. Am considerat drept corespondent lingvistic al sintagmei „*cură spirituală*” substantivul românesc „*duhovnicie*”, în sens de călăuzire duhovnicească dincolo de spovedanie.

scopurile sunt diverse. Psihanaliza își propune maturizarea psihoafectivă a omului, pe când duhovnicia, maturizarea sa religioasă în dimensiune supranaturală, ca perspectivă a mântuirii.

Prin toate aceste abordări de interes pastoral direct sau indirect, Dacquino își conturează un autoportret decent de susținător al valorilor religioase și de activist pacifist al raportului Psihanaliză - Teologie, tot mai prezent în societatea contemporană.

ANEXE

Lucrarea se încheie cu o serie de anexe care reflectă activitatea psihanalitică a lui Giacomo Dacquino. Acestea sunt, în ordine: coperte ale lucrărilor dacquiniene în diferite ediții, autografe pe diferite lucrări, fotografii ale prezențelor televizate în conferințe și emisiuni, fotografii diverse din activitatea sa, și xerocopii ale unor articole din reviste.

BIBLIOGRAFIE

I. IZVOARE/SURSE:

Biblia sau Sfânta Scriptură (Ediție jubiliară a Sfântului Sinod), Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.

II. DICȚIONARE:

1. ****Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, ediția a II-a, București, 1996.
2. ****Dizionario Sinonimi & Contrari*, Edizione Rusconi Libri, Genova, 2005.
3. ****Il Vocabulario Treccani*, Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma, 2018.
4. ****Larousse, Dicționar de Psihologie și Psihopatologie clinică*, traducere de Leonard Gavrilu, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
5. ****Larousse, Marele Dicționar al psihologiei*, traducere din limba franceză de Aliza Ardeleanu et al., Editura Humanitas, București, 1999.
6. ****Vocabulario Italiano*, Grupo Editrice RL, Genova, 2011.
7. BOCIAN, Martin, *Dicționar enciclopedic de personaje biblice*, traducere de Gabriela Danțiș și Herta Spuhn, Editura Enciclopedică, București, 1996.
8. BRIA, Ion, *Dicționar de Teologie Ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981.
9. CHEMAMA, Roland (coord), *Larousse. Dicționar de psihanaliză. Semnificații, concept, mateme*, traducere, avânprefață, completări de Leonard Gavrilu, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997.
10. COLMAN, Andre W. M., *A Dictionary of Psychology*, 2nd edition, Oxford University Press, Oxford, 2006.
11. DORON, Roland; Jalley E., *Dicționar de psihologie*, traducere de Natalia Cernăuțeanu et al., Editura Humanitas, București, 1997.
12. GORGOS, Constantin, *Dicționar Enciclopedic de Psihiatrie*, vol. 1, București, 1987; vol. III, Editura Medicală, București, 1989.
13. LALANCHE, Jean; Pontalis, J. B., *Vocabularul Psihanalizei*, traducere de Radu Clit, Alfred Dumitrescu, Editura Humanitas, București, 1994.
14. PIERON, Henri, *Vocabularul Psihologiei*, traducere și avânprefațăde Leonard Gavrilu, Editura Univers Enciclopedic, București, 2001.

15. POPESCU-NEVEANU, Paul, *Dicționar de Psihologie*, Editura Albatros, București, 1978.
16. SILLAMY, Norbert (coord.), *Larousse. Dicționar de Psihologie*, Traducere, avânprefață și completări privind psihologia românească de Leonard Gavrilu, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
17. ȚÎRDEA, Teodor N. et al., *Dicționar de filosofie și bioetică*, Centrul Editorial-Poligrafic Medicina, Chișinău, 2003.

III. VOLUME:

1. ALLPORT, Gordon, *L'individuo e la sua religione*, traduzione in italiano di N. Galli, La Scuola, Brescia, 1972.
2. ANDREI, Arhiepiscopul Vadului Feleacului și Clujului și Mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, *Păstorul și turma*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2011.
3. ANDRU, Vasile, *Psihoterapia isihastă. Practici și modele filocalice pentru restabilirea sănătății*, Editura Paralela 45, Pitești, 2010.
4. ANTONIE de Suroj, *Taina vindecării*, traducere și studiu introductiv de Alexandru Teompa, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2009.
5. ANTONIE de Suroj, *Viața, boala, moartea*, traducere de Monahia Anastasia Igiroșanu, Editura Sfântul Siluan, Slatina-Nera, 2010.
6. AVDEEV, Dmitri, *Nervozitatea-cauze, manifestări, remedii duhovnicești*, traducere de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, Editura Sophia, București, 2003.
7. AVDEEV, Dmitri, *Când sufletul este bolnav*, traducere de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, Editura Sophia, București, 2005.
8. AVDEEV, Dmitri, *De vorbă cu un psihiatru ortodox*, traducere de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, Editura Sophia, București, 2006.
9. AVDEEV, Dmitri, *Probleme actuale ale psihoterapiei ortodoxe*, traducere de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, Editura Sophia, București, 2007.
10. AVDEEV, Dmitri; BESEDINA, Ioana, *Femeia și probleme ei: perspectiva psihiatrului ortodox*, traducere din limba rusă de Eugeniu Rogoti, Editura Sophia, București, 2010.
11. AVDEEV, Dmitri, *Psihiatria ortodoxă*, traducere de Adrian Tănăsescu-Vlas, Editura Sophia, București, Alexandria, 2011.
12. AVDEEV, Dmitri, *Psihiatria pentru duhovnici*, traducere de Adrian Tănăsescu-Vlas, Editura Sophia, București, 2011.

13. AVDEEV, Dmitri, *Psihoterapia ortodoxă în întrebări și răspunsuri*, traducere de Adrian Tănăsescu-Vlas, Editura Sophia, București, 2011.
14. BABIN, Pierre, *I giovani e la fede*, traduzione in italiano di E. Balducci, Paoline, Roma, 1962.
15. BARBIER, Dominique, *Ieșirea din depresi. Medicamente sau psihoterapie?*, traducere de Aliza Ardeleanu, Editura Trei, București, 2005.
16. BEAU FILS, Dominique et al., *Bioetica și taina persoanei: perspective ortodoxe*, traducere de Nicoleta Petuhov, Editura Bizantină, București, 2006.
17. BELLET, Maurice, *Fede e Psicoanalisi*, traduzione in italiano di A. Albano, Cittadella, Assisi, 1975.
18. BISSI, Anna, *Maurità umana, cammino di trascendenza*, Piemme, Casale Monferrato, 1991.
19. BLOCH, Ernst, *Ateismo e Cristianesimo*, traduzione in italiano di F. Cappellotti, Feltrinelli, Milano, 1971.
20. BRECK, John, *Darul sacru al vieții. Tratat de bioetică*, traducere de PS Irineu Pop Bistrițeanul, Editura Patmos, Cluj-Napoca, 2001.
21. BRETON, David Le, *Despre Tăcere*, traducere de Constantin Zaharia, Editura All Educational, București, 2001.
22. BRINSTER, Philippe, *Terapia Cognitivă*, traducere de Liliana Emilia Rusu, Editura Teora, București, 1997.
23. BUNEA, Ioan, *Psihologia rugăciunii*, ediția a III-a, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2009.
24. CAROTENUTO, Aldo, *Breve storia della psicoanalisi*, Bompiani, Milano, 1999.
25. CARRIER, Hervé, *Psicologia dell'appartenenza religiosa*, traduzione in italiano di G. Battaglia, Elledici, Torino, 1988.
26. CHIRILĂ, Pavel, *Principii de bioetică*, Editura Christiana, București, 2008.
27. CLERGET, Stephane, *Criza adolescenței. Căi de a o depăși cu succes*, traducere de Corina Cojanu, Editura Trei, București, 2008.
28. CODRESCU, Răzvan, *Gâlceava dracului cu lumea: mic tratat de demnologie aplicată*, Editura Nemira, București, 2005.
29. CORBETT, Lionel, *Funcția religioasă a psihicului*, traducere de Leonard Gavriliu, Editura IRI, București, 2001.
30. DACQUINO, Giacomo, et al., *Secolarizzazione e sacerdozio*, Ares, Milano, 1970.
31. DACQUINO, Giacomo, *Diario di un omosessuale*, Feltrinelli, Milano, 1970.
32. DACQUINO, Giacomo, *Educazione psicoaffettiva*, Borla, Torino, 1972.

33. DACQUINO, Giacomo, *Cartella F/46. Diario di una nevrosi*, SEI, Torino, 1976.
34. DACQUINO, Giacomo, *Religiosità e psicoanalisi. Introduzione alla psicologia e alla psicopatologia religiosa*, SEI, Torino, 1980.
35. DACQUINO, Giacomo, *Vivere il piacere*, SEI, Torino, 1984.
36. DACQUINO, Giacomo, *Psicologia di don Bosco*, SEI, Torino, 1988.
37. DACQUINO, Giacomo, *Psicologia dell'automobilista*, De Agostini, Milano, 1989.
38. DACQUINO, Giacomo, *Libertà di invecchiare*, SEI, Torino, 1992.
39. DACQUINO, Giacomo, *Che cos'è l'amore. L'affetto e la sessualità nel rapporto di coppia*, Mondadori, Milano, 1994.
40. DACQUINO, Giacomo, *Paura d'amare. Come evitare e superare i fallimenti affettivi*, Mondadori, Milano, 1996.
41. DACQUINO, Giacomo, *Legami d'amore. Come uscire dall'isolamento affettivo*, Mondadori, Milano, 1997.
42. DACQUINO, Giacomo, *Se questo è amore. Conoscersi meglio per imparare a farsi amare*, Mondadori, Milano, 1999.
43. DACQUINO, Giacomo, *Credere e amare*, Mondadori, Milano, 2000.
44. DACQUINO, Giacomo, *Bisogno d'amore. Superare l'immaturità psicoaffettiva*, Mondadori, Milano, 2002.
45. DACQUINO, Giacomo, *Seduzione. L'arte di farsi amare*, Mondadori, Milano, 2004.
46. DACQUINO, Giacomo, *Relazioni difficili. Trovare la via della serenità nell'amore, nella sessualità, in famiglia, sul lavoro*, Mondadori, Milano, 2006.
47. DACQUINO, Giacomo, *Soldi, sesso e sentimenti. Ricerche sull'amore e la felicità non si comprano*, Mondadori, Milano, 2008.
48. DACQUINO, Giacomo, *Dove incontri l'anima. Psicologia, spiritualità e vita quotidiana*, Mondadori, Milano, 2011.
49. DACQUINO, Giacomo, *Impara a dire ti amo (prima che sia troppo tardi)*, Mondadori, Milano, 2013.
50. DACQUINO, Giacomo, *Guarire l'amore. Strategie di speranza per la famiglia di oggi*, San Paolo, Milano, 2014.
51. DACQUINO, Giacomo, *Psicologia di Papa Francesco*, Elledici, Torino, 2017.
52. DEBARGE, Louis, *Psicologia e Pastorale*, traduzione in italiano di E. Gallarati, Cittadella, Assisi, 1970.
53. DELUMEAU, Jean, *Mărturisirea și iertarea*, traducere de Ingrid Ilinca, Editura Polirom, Iași, 1998.

54. ENĂCHESCU, Constantin, *Tratat de Psihanaliză și Psihoterapie*, ed a II-a, Editura Polirom, Iași, 2003.
55. FANGET, Frederic, *Sensul vieții. Răspunsurile psihologie pentru a da sens propriei vieți*, traducere de Corina Cojanu, Editura Trei, București, 2008.
56. FAROS, Părintele Filothei, *Mitul bolii psihice*, traducere de Ovidiu Lăzărescu, Editura Egumenița, 2009.
57. FAROS, Filoteu, *Dialogul în psihoterapia ortodoxă*, traducere de Șerban Tica, Editura Sophia, București, 2010.
58. FORDHAM, Frieda, *Introducere în psihologia lui C. G. Jung*, traducere de Leonard Gavrilu, Editura Iri, București, 1998.
59. FRANKL, Viktor Emil, *Logoterapia e analisi esistenziale*, traduzione in italiano di E. Fizzotti, Morcelliana, Brescia, 1972.
60. FRANKL, Viktor Emil, *Teoria și terapia nevrozelor. Introducere în logoterapie și analiză existențială*, traducere de Daniela Ștefănescu, Editura Trei, București, 2008.
61. FREUD, Sigmund, *Psicoanalisi e Fede*, traduzione in italiano a cura di Renata Colorni, Boringhieri, Torino, 1970.
62. FREUD, Sigmund, *Psicopatologia della vita quotidiana*, in *Opere di Freud*, Vol.4, traduzione in italiano a cura di Renata Colorni, Boringhieri, Torino, 1970.
63. FREUD, Sigmund, *Comportamenti ossessivi e pratiche religiose*, in *Opere di Freud*, Vol.5, traduzione in italiano a cura di Renata Colorni, Boringhieri, Torino, 1972.
64. FREUD, Sigmund, *Un ricordo d'infanzia di Leonardo da Vinci*, in *Opere di Freud*, Vol. 6, traduzione in italiano a cura di Renata Colorni, Boringhieri, Torino, 1973.
65. FREUD, Sigmund, *Totem e Tabù*, in *Opere di Freud*, Vol. 7, traduzione in italiano a cura di Renata Colorni, Boringhieri, Torino, 1975.
66. FROMM-REICHMANN, Frieda, *Psicoanalisi e psicoterapia*, traducere în italină de traducere in italiano di E. Spaltro, Feltrinelli, Milano, 1964.
67. GATTI, Guido, *Morale sessuale. Educazionedell'amore*, Elledici, Torino, 1994.
68. GÖRRES, Albert, *Patologia del cattolicesimo. Studi di teologia pastorale*, traduzione in italiano di G. Conterno, Morcelliana, Brescia, 1969.
69. GÖRRES, Albert, *Ai confini della Psicoanalisi, Psicologia del comportamento religioso*, traducere în italiană de E. Bacchetta, Morcelliana, Brescia, 1970.
70. GRILLO, Girolamo, *Fondamenti psicologici dell'educazione religiosa*, Ave, Roma, 1968.
71. VLACHOS, Mitropolit Hierotheos, *Psihoterapia ortodoxă, știința Sfinților Părinți*, traducere de Irina Luminița Niculescu, Editura Învieria, 1998.

72. VLACHOS, Mitropolit Hierotheos, *Cugetul Bisericii Ortodoxe*, traducere de Constantin Făgețan, Editura Sophia, 2000.
73. VLACHOS, Mitropolit Hierotheos, *Psihoterapie ortodoxă: continuare și dezbateri*, traducere de Ion Diaconescu și Nicolae Ionescu, Editura Sophia, București, 2001.
74. VLACHOS, Mitropolit Hierotheos, *Spovedania și vindecarea sufletului*, traducere de Nicușor Deciu, Editura Măiastra, București, 2005.
75. VLACHOS, Mitropolit Hierotheos, *Boala și tămăduirea sufletului în tradiția Ortodoxă*, ed. a II-a, traducere de Constantin Făgețan, Editura Sophia, București, 2007.
76. VLACHOS, Mitropolit Hierotheos, *Psihologia existențialistă și psihoterapia ortodoxă*, traducere din limba greacă, introducere și note de Nicușor Deciu, Editura Bizantină, București, 2007.
77. VLACHOS, Mitropolit Hierotheos, *Cunosc un om în Hristos: Părintele Sofronie de la Essex*, traducere de Șerban Tica, Editura Sophia, București, 2011.
78. ILIOAIE, Ștefan, *Morala creștină și etică postmodernă. O întâlnire necesară*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009.
79. IONESCU, George, *Tratat de psihologie medicală și psihoterapie*, Editura Asklepios, București, 1995.
80. TODORAN, Isidor; ZĂGREAN, Ioan, *Teologia Dogmatică, manual pentru seminariile teologice*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1986.
81. JAMES, William, *Le varie forme della conoscenza religiosa*, traduzione in italiano di M. Calderoni, Bocca, Torino, 1954.
82. JUNG, Carl Gustav, *L'importanza del padre nel destino dell'individuo*, Opere di Jung, Vol. 4, traduzione in italiano a cura di Luigi Aurigemma, Boringhieri, Torino, 1973.
83. JUNG, Carl Gustav, *Psicologia dell'inconscio*, traduzione in italiano di S. Daniele, Boringhieri, Torino, 1968.
84. JUNG, Carl Gustav, *Psicologia e religione*, traduzione in italiano di B. Veneziani, Comunità, Milano, 1948.
85. KRAIOPOULOS, Arhimandrit Simeon, *Taina suferinței*, traducere de Victor Manolache, Editura Bizantină, București, 2007.
86. KRAIOPOULOS, Arhimandrit Simeon, *Te cunoști pe tine însuși? Viața duhovnicească și problemele psihologice*, traducere de Cristian Spătărelu, Editura Bizantină, București, 2008.

87. KRAIOPOULOS, Arhimandrit Simeon, *Păcatul și stările psihologice*, traducere de Cristina Rogobete, Editura Bizantină, București, 2012.
88. LARCHET, Jean-claude, *Terapeutică bolilor spirituale*, traducere de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2001.
89. LARCHET, Jean-Claude, *Terapeutică bolilor mintale, experiența creștinismului răsăritean al primelor veacuri*, traducere de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2008.
90. LAȘCU SIMION, Lucia, *Aportul spiritualității isihaste în psihologie. Elemente de antropologie și psihoterapie*, Editura OID. ICM, București, 1997.
91. LĂZĂRESCU, Ovidiu, *Bolile sufletești și vindecarea lor în scrierile Sfântului Ioan Gură de Aur*, Editura Sophia, București, 2012.
92. MCALL, Kenneth, *Vindecarea arborelui genealogic*, traducere de Iosif Niculescu, Editura Harisma, București, 1993.
93. MEYER, Catherine et al. (coord.), *Cartea neagră a psihanalizei: să trăim, să gândim și să o ducem mai bine fără Freud*, traducere de Paraschiva Nisioi, Cătălina Farcașu, Adriana Duceac și Alina Hucai, Editura Sedcom Libris, Iași, 2009.
94. MINOIS, Georges, *Piccola storiadel diavolo*, Il Mulino, Bologna, 2000.
95. SĂNDULACHE, Sorin, *Consiliere și psihoterapie pastorală*, Editura Casa Cărții, Oradea, 2009.
96. SOVERNIGO, Giuseppe, *Religione e persona. Psicologia dell'esperienza religiosa*, Dehoniane, Bologna, 1990.
97. STĂNILOAE, Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, II, III, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996.
98. THERMOS, Vasilios, *Om la orizont. Psihologia și psihiatria ortodoxă*, traducere de Vlad Ciule, Editura Sophia, București, 2010.
99. TIA, Arhimandrit Teofil, *Arhitectura psihospirituală a vindecării. Credință întru vindecare sau vindecare întru credință?*, Editura Renașterea, ClujNapoca, 2015.
100. TIA, Arhimandrit Teofil, *Articularea credinței în cultura timid-postmodernă românească. Perspective aplicate de consolidare rațional-mistică a demersului pastoral*, Editura Stockholm Publishing House, Stockholm, 2014.
101. TIA, Arhimandrit Teofil, *Descreștinarea – o „apocalipsă” a culturii*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2009.
102. TIA, Arhimandrit Teofil, *Despre mântuirea sufletului în era post-industrială. Eseuri pastorale*, Editura Info, Craiova, 2001.

103. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Elemente de „Pastorală Misionară” pentru o societate post-ideologică*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2003.
104. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Fertilizarea creștină a culturii. Studii de „Teologie Pastorală Fundamentală”*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004.
105. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Fine della cultura egemonica. Chiesa e cultura nella pastorale italiana contemporanea*, Editura Libreria Internazionale Editrice Franciscana, Vicenza, 2009.
106. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Il dramma della solitudine in una società dei consumi*, Editura Libreria Internazionale Editrice Franciscana, Vicenza, 2011.
107. TIA, Arhimnadrît Teofil, *L'interesse per la mistica nelle sette. Una lettura missiologica e pastorale*, Editura Libreria Internazionale Editrice Franciscana, Vicenza, 2011.
108. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Meditații duhovnicești la sfârșit de modernitate*, Craiova Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2000.
109. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Pedagogie Pastorală: „Tehnici” de intervenție în consilierea pastorală*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2010.
110. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Preoție misionară și pastorală contextuală*, Editura Renașterea, ClujNapoca, 2015.
111. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Psihologie Pastorală I. Reperele psihologice ale consilierii pastorale*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2007.
112. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Psihologie Pastorală II. Logosul terapeutic. Cuvântul ca identitate psihopastorală*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2009.
113. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Psihoterapie Pastorală: Călătorie duhovnicească prin subconștient*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2010.
114. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Reîncreștinarea Europei? Teologia religiei în misiologia și pastorală occidentală contemporană*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2003.
115. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Reînnoire profetică și fidelitate față de Tradiție: exigențe pastorale ale epocii post-iluministe*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2011.
116. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Sociologie Pastorală: Acțiune pastorală în postmodernitate*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2010.
117. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Structuri ale comunicării psiho-pastorale. Arta comunicării dragostei într-o manieră permanent nouă*, Editura Renașterea, ClujNapoca, 2020.
118. TIA, Arhimnadrît Teofil, *Viața duhovnicească și confuziile psiho-emoționale. Repere pe traseul sfințirii destinului*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2011.

119. VIANELLO, Renzo, *Ricerche psicologici sulla religiosità infantile*, Giunti-Barbera, Firenze, 1980.
120. VINTILESCU, Petre, *Spovedania și duhovnicia*, Editura Episcopia Ortodoxă Română, Alba Iulia, 1995.
121. ZAMFIRESCU, Vasile, *Introducere în psihanaliza freudiană și post-freudiană. Curs universitar*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, Editura Trei, București, 2007.
122. ZORIN, Konstantin V., *Păcatele părinților și bolile copiilor*, traducere de Adrian și Xenia Tănăsescu-Vlas, Editura Sophia, 2007.
123. ZORIN, Konstantin V., *Genele și cele șapte păcate capitale. Ce ți-e scris în frunte ți-e pus! Se poate schimba aceasta?*, traducere de Eugeniu Rogoti, Editura Sophia, București, 2008.
124. ZORIN, Konstantin V., *Pași spre însănătoșire*, traducere de Adrian Tănăsescu-Vlas, Editura Sophia, București, 2009.
125. ZORIN, Konstantin V., *Scoală-te și umblă: pași spre însănătoșire*, traducere de Adrian Tănăsescu Vlas, Editura Sophia, București, 2009.

IV. STUDII ȘI ARTICOLE

1. †DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Curs de Teologie Pastorală*, București, 2010.
2. BRANIȘTE, Pr. prof. Ene, „Preoția și chipul preotului după Sfânta Scriptură”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul LXXXIII, nr. 5-6, mai-iunie, 1965, pp. 483-502.
3. BRANIȘTE, Pr. prof. Ene, „Legăturile preotului cu credincioșii”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul XC, nr. 3-4, martie-aprilie, 1972, pp. 227-240.
4. BRĂȚAN, Pr. Ilie D., „Tactul pastoral”, în *Mitropolia Olteniei*, anul XXVI, nr. 3-4, 1974, pp. 300-308.
5. CÂNDEA, Pr. prof. Spiridon, „Pastorația”, în *Mitropolia Olteniei*, anul IX, nr. 7-8, iulie-august, 1957, pp. 441-447.
6. CÂNDEA, Prot. dr. Spiridon, „Îngrijirea pastorală a credincioșilor bolnavi”, în *Mitropolia Ardealului*, anul II, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1957, pp. 87-100.
7. CRISTESCU, Pr. prof. Grigore, „Predică și predicator în vremea noastră”, în *Studii Teologice*, seria a II-a, anul II, nr. 3-6, martie-iunie, 1950, pp. 137-157.
8. GHILEA, S., „Personalitatea preotului ca păstor de suflete”, în *Mitropolia Olteniei*, nr. 1-2, 1974;

9. MARCU, Grigorie T., „Sf. Ap. Pavel despre personalitatea religioasă morală a păstorului de suflete”, în *Studii Teologice*, nr. 3-4, 1955.
10. POPESCU, Prof. Teodor M., „Preotul și dragostea întreolaltă”, în *Mitropolia Banatului*, anul XXXV, nr. 3-4, 1985, pp. 212-219.
11. REZUȘ, Pr. prof. Petru, „Preotul și îngrijirea bisericii”, în *Mitropolia Olteniei*, anul XIV, nr. 7-9, iulie-septembrie, 1962, pp. 423-424.
12. REZUȘ, Pr. prof. Petru, „Experiență și măiestrie pastorală”, în *Mitropolia Olteniei*, anul XVIII, nr. 1-2, ianuarie-februarie, 1966, pp. 3-8.
13. STĂNILOAE, Prof. Dr. Dumitru., „Pastorala mai nouă și importanța ei în cadrul învățământului teologic”, *Revista Teologică*, anul XXV, nr. 5-6, mai-iunie, 1935.
14. STĂNILOAE, Pr. prof. Dumitru, „Sublimitatea preoției și îndatoririle preotului”, în *Mitropolia Olteniei*, anul IX, nr. 5-6, mai-iunie, 1957, pp. 298-312.
15. STĂNILOAE, Pr. prof. Dumitru, „Menirea preotului printre credincioși”, în *Îndrumător pastoral*, Alba Iulia, 1978, p. 66.
16. VASILESCU, diac. prof. Emilian, „Un îndemn pentru preoți”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul LXXXIII, nr. 3-4, martie-aprilie 1955, pp. 335-340.
17. VORNICESCU, Ieromonah magistr. Nestor, „Viața morală și duhovnicească a preotului”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul LXXVI, nr. 3-4, martie-aprilie, 1959, pp. 333-347.
18. BUZATU, Florin, „Psihanaliză și psihologie religioasă” în *Teologie și analiză*, Nicolae Brânzia (coord.), Mihaela Minulescu (coord.), Ion Popescu (coord.), Editura Academiei Române, București, 2007, pp. 89-94.
19. CLÉMENT, Olivier, „Realitatea biologică a trupului și transcendența persoanei”, în *Bioetica și taina persoanei*, Editura Bizantină, București, 2005, pp. 40-56.
20. ILOAIE, Ștefan, „Iubire și toleranță sau ambivalența moralei contemporane” în *Ethos și etnos. Aspecte teologice și sociale ale mărturiei creștine*, Ștefan Iloaie (coord.), Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2008.
21. POPESCU, Ion, „Psihologia religioasă la Fericitul Augustin și la Carl Gustav Jung” în *Teologie și analiză*, Nicolae Brânzea (coord.), Mihaela Minulescu (coord.), Ion Popescu (coord.), Editura Academiei Române, București, 2007, pp. 21-28.
22. SORESCU, Vasile, „Patristică și psihanaliză”, în *Teologie și analiză*, Nicolae Brânzea (coord.), Mihaela Minulescu (coord.), Ion Popescu (coord.), Editura Academiei Române, București, 2007, pp. 73-80.
23. TEȘU, Ioan C., „Păcatele-boli ale sufletului, patimile-cancerul vieții morale”, în *Ziarul Lumina*, ediția de Moldova, 20 octombrie 2009.

24. TIA, Arhimnadrît Teofil, „Imagini false ale lui Dumnezeu ce tronează în subconștientul”, în *Annales Universitatis Apulensis* (Series nr. 3/2003 (III) 1582- 5531 p. 70-93.
25. TIA, Arhimnadrît Teofil, „Proiectul Pastoral-Cultura italian – tentativă de penetrare dirijată a valorilor evanghelice în țesutul societății italiene contemporane”, în *Credința Ortodoxă*, alias *Altarul Reîntregirii* nr. 2/2003 (VIII) 1453- 2050 p. 279-294.
26. TIA, Arhimnadrît Teofil, „Psihologia crizelor existențiale. Analize pastorale”, în *Annales Universitatis Apulensis* (Series Theologica) 1/2005 (V) 1582- 5531 p. 272-306.
27. TIA, Arhimnadrît Teofil, „Secularizarea, fenomen ireversibil? Aspecte sociologice”, în *Annales Universitatis Apulensis* (Series Theologica) 1/2001 (I) 1582- 5531 p. 93-100.
28. TIA, Arhimnadrît Teofil, „Tehnică psihologică și trăire duhovnicească în demersul pastoral. Importanța metodologiei psihologice în colocviul pastoral”, în *Annales Universitatis Apulensis* (Series Theologica) nr. 3/2003 (III) 1582- 5531 p. 230-246.
29. TUDORA, Vasile Cătălin, „Creștinismul și psihologia, radiografia unui mariaj ratat”, în *Teologie și analiză*, Nicolae Brânzea (coord.), Mihaela Minulescu (coord.), Ion Popescu (coord.), Editura Academiei Române, București, 2007, pp. 81-88.
30. ZĂGREANU, Ion, „Viața interioară a preotului și importanța ei pentru apostolatul preoției”, în *Mitropolia Ardealului*, nr. 5-6, 1960.
31. BALCA, Niculae, „Aspectul patologic al persoanei umane și pastorația religioasă”, în *Studii Teologice*, nr. 7-8, 1955, pp. 489-510.

V. RESURSE ONLINE

1. *Alienazione genitoriale*, disponibil online pe <https://www.alienazione.genitoriale.com/la-sindrome-di-medea/>(accesat la 30.04.2016).
2. *Angelus*, disponibil online pe <https://it.wikipedia.org/wiki/Angelus>(accesat la 02.05.2016).
3. *Arnoldo Mondadori Editore*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/Arnoldo_Mondadori_Editore(accesat la 23.03.2016).
4. *Avvenire*, disponibil online pe <https://www.avvenire.it/rubriche/pagine/spiritualita-farmaco-dell-ani-ma-di-atei-e-credenti> (accesat la 06.04.2016).
5. *Biblioteca virtuală Med Life*, disponibil online pe <https://www.medlife.ro/glosar-medical/afectiuni-medicale/schizofrenie-cauze-simptome-tratament>(accesat la 21.04.2018).
6. *Bisogno d'amore*, disponibil online pe <https://www.zephyro.it/prodotto/-Bisogno%20d-amore> (accesat la 04.04.2016).

7. *Carl Jung. Inconștientul colectiv*, disponibil online pe www.psihanaliza.org/jung/inconstient_colectiv.html (accesat la 12.03.2017).
8. *Cesare Musatti*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/Cesare_Musatti (accesat la 21.04.2018).
9. *Clare Thompson*, disponibil online pe https://en.wikipedia.org/wiki/Clara_Thompson (accesat la 18.01.2016).
10. *Complexul Oedip*, disponibil online pe https://ro.wikipedia.org/wiki/Complexul_Oedip (accesat la 14.02.2017).
11. *Credere e amare*, disponibil online pe <https://www.libreriaalfaro.com/prodotto/credere-e-amare/> (accesat la 03.04.2016).
12. *Cultura e culture*, disponibil online pe <http://www.culturaeculture.it/libri/impara-a-dire-ti-amo/> (accesat la 26.04.2016).
13. *De Agostini*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/De_Agostini, (accesat la 23.03.2016).
14. *Diferența dintre nevroză și psihoză*, disponibil online pe <https://ro.divineinnerhealth.com/nevroz-ili-psihoz.php> (accesat la 24.06.2017).
15. *Domus Sancte Marthe*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/Domus_Sanctae_Marthae (accesat la 02.05.2016).
16. *Edizioni Borla*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/Edizioni_Borla (accesat la 23.03.2016).
17. *Edizioni San Paolo*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/Edizioni_San_Paolo, (accesat la 24.03.2016).
18. *Edizioni San Paolo*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/Edizioni_San_Paolo (accesat la 26.04.2016).
19. *Frieda Fromm – Reichmann*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/Frieda_Fromm-Reichmann (accesat la 18.01.2016).
20. *Giacomo Dacquino*, disponibil online pe <https://www.librimondadori.it/autore/giacomo-dacquino/> (accesat la 23.03.2016).
21. Giacomo DACQUINO, *Religiosità e psicoanalisi. Introduzione alla psicologia e alla psicopatologia religiosa*, Editura SEI, Torino, 1980, p. 15 (accesat la 12.02.2017).
22. *Giovani Melchiorre Bosco*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Bosco, (accesat la 24.03.2016).
23. *Harry Stack Sullivan*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/Harry_Stack_Sullivan (accesat la 18.01.2016).

24. *Henri Bergson*, disponibil online pe https://www.wikiwand.com/ro/Henri_Bergson (accesat la 12.02.2017).
25. *Hervé Carrier*, disponibil online pe https://fr.wikipedia.org/wiki/Herv%C3%A9_Carrier (accesat la 22.02.2018).
26. *Il mondo di Concetta*, disponibil online pe <http://ilmondodiconcetta.blogspot.com/2017/07/che-cose-lamore-giacomo-dacquino.html> (accesat la 30.03.2016).
27. *Il mondo incantato dei libri*, disponibil online pe <https://ilmondoincantatodeilibri.altervista.org/relazioni-difficili-giacomo-dacquino/> (accesat la 04.04.2016).
28. *Joachim Wach*, disponibil online pe https://en.wikipedia.org/wiki/Joachim_Wach (accesat la 22.02.2018).
29. *John William Money*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/John_Money (accesat la 24.06.2018).
30. *La Feltrinelli*, disponibil online pe <https://it.wikipedia.org/wiki/LaFeltrinelli> (accesat la 23.03.2016).
31. *La storia della psichiatria è la storia dei suoi fallimenti*, disponibil online pe <https://www.welfarenetwork.it/neuropsichiatria-nuove-bufale-all-orizzonte-20150323/> (accesat la 17.01.2016).
32. *Libreria della Dottrina Cristiana - Elledici*, disponibilă online pe https://it.wikipedia.org/wiki/Libreria_della_Dottrina_Cristiana_-_Elledici (accesat la 02.05.2016).
33. *Libreria della Dottrina Cristiana - Elledici*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/Libreria_della_Dottrina_Cristiana_-_Elledici, (accesat la 24.03.2016).
34. *Libri in linea*, disponibil online pe http://www.Libri_nlinea.it/search/autore/Gozzano,%20Mario (accesat la 18.01.2016).
35. *Litiemia*, disponibil online pe <https://www.valorinormali.com/sangue/litiemia/> (accesat la 25.11.2018).
36. *Melania Klein*, disponibil online pe https://en.wikipedia.org/wiki/Melanie_Klein (accesat la 18.01.2016).
37. *Nandor Fodor*, disponibil online pe https://it.qwe.wiki/wiki/Nandor_Fodor (accesat la 24.06.2018).
38. *Neuroaxis*, disponibil online pe <https://www.neuroaxis.ro/somatizare/> (accesat la 25. 11. 2018).
39. *Oggi Notizie*, disponibil online pe <https://www.ogginotizie.it/312104-giacomo-dacquino-ai-martedi-letterari-presenta-il-nuovo-libro/> (accesat la 30.03.2016).

40. *Paura d'amare*, disponibil online pe https://books.google.ro/books/about/Paura_d_amare.html?id=42fAAgAAQBAJ&redir_esc=y (accesat la 30.03.2016).
41. *Paura d'amare*, disponibil online pe https://www.anobii.com/books/Paura_d%27amare/9788804427704/01aaf4b01aa3a84378 (accesat la 30.03.2016).
42. *Psihologia di Papa Francesco*, disponibil online pe https://books.google.it/books/about/Psicologia_di_papa_Francesco.html?id=kxiqswEACAAJ&redir_esc=y (accesat la 02.05.2016).
43. *Psihologia dinamică*, disponibil online pe <http://www.psicologia-dinamica.it/psysito/clinpsy/dynpsy.htm>(accesat la 22.02.2019).
44. *Romagna Oggi*, disponibil online pe http://www.romagnaoggi.it/cronaca/santa-sofia-giacomo-dacquino-presenta-le-sue_relazioni-difficili.html (accesat la 04.04.2016).
45. *Ron Hubbard*, disponibil online pe https://ro.wikipedia.org/wiki/L._Ron_Hubbard(accesat la 24.06.2018).
46. *Salizienii lui Don Bosco*, disponibil online pe https://ro.wikipedia.org/wiki/Salezienii_lui_Don_Bosco (accesat la 25.11.2018).
47. *Sándor Ferenczi*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/S%C3%Sandor_Ferenczi (accesat la 18.01.2016).
48. *Scrib*, <https://www.scribd.com/doc/41428554/Sfantul-Augustin>(accesat la 24.02.2018).
49. *Se questo è amore*, disponibil online pe https://books.google.it/books/about/Se_questo_%C3%A8_amore.html?id=zraRAAAACAAJ&redir_esc=y (accesat la 03.04.2016).
50. *Seduzione, l'arte di farsi amare*, disponibil online pe <https://www.amazon.it/Seduzione-Larte-farsi-Giacomo-Dacquino-ebook/dp/B00PGFAEM8> (accesat la 04.04.2016).
51. *Silvao Arieti*, disponibil online la https://en.wikipedia.org/wiki/Silvano_Arieti(accesat la 17.01.2016).
52. *Società Editrice Internazionale*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/Societ%C3%A0_Editrice_Internazionale, (accesat la 23.03.2016).
53. *Società salesiana di San Giovanni Bosco*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/Societ%C3%A0_Salesiana_di_San_Giovanni_Bosc, (accesat la 29.03.2016).
54. *Tecnologie mentali*, disponibil online pe <http://www.tecnologiementali.it/psicologia-del-profondo/>, (accesat la 28.03.2016).
55. *Theologie & Psychanalyse*, disponibil online pe <https://theo-psy.fr/articles-dandregodin/>(accesat la 26.06.2017).

56. *Torino Medica*, disponibil online pe <http://www.torinomedica.org/torinomedica/?p=20414> (accesat la 02.05.2016).
57. *Treccani*, disponibil online pe <http://www.treccani.it/vocabolario/ricerca/economia/> (accesat la 06.04.2016).
58. *Tulburare bipolară*, disponibil online pe https://ro.wikipedia.org/wiki/Tulburare_bipolar%C4%83 (accesat la 25.11.2018).
59. *Tulburarea obsesiv compulsivă*, disponibil online pe <http://www.umfcv.ro/w/ccop-tulburarea-obsesiv-compulsiva>, (accesat la 29.03.2016).
60. *Walter Houston Clark*, disponibil online pe https://en.wikipedia.org/wiki/Walter_H._Clark (accesat la 22.02.2018).
61. *Wilhelm Fliess*, disponibil online pe https://it.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Fliess (accesat la 14.02.2017).

VI. ARHIVA PERSONALĂ:

a. Interviuri:

Interviu cu Giacomo Dacquino, realizat la Torino, în data de 15.11.2018, arhiva personală.

b. Înregistrări video:

Înregistrare video cu Giacomo Dacquino din data de 15.11.2018, realizată în localitatea Torino.